

Dorđe Čekrlija
Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjaluci
djordje.cekrlija@unibl.rs

УДК 329.18:27-66
Originalni naučni rad
doi 10.7251/RAD1521003C

Dijana Đurić
ZFMR "Miroslav Zotović"
milaco@inecco.net

Kleronacionalizam kao zajedničko ishodište nacionalne vezanosti, nacionalne isključivosti i religioznosti

***Apstrakt:** Studija se bavi razmatranjem odnosa između nacionalne vezanosti, nacionalne otvorenosti i religioznosti. Time se testira pretpostavka da tri navedene dimenzije imaju zajedničko jezgro i da kao takvo predstavljaju subsistem autoritarnosti. Studija je sprovedena u deset gradova Bosne i Hercegovine i obuhvatila je 1238 ispitanika (629 žena) starosne dobi od 16 do 30 godina ($M=20.72$ i $SD=2.77$). U okviru veće baterije testova su primijenjene i skale NVNO (Čekrlija i Turjačanin, 2006) i Skala R (Čekrlija, 2004) uz zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike. Na standardizovane i normalizovane podatke je primijenjena faktorska analiza sa metodom glavnih komponenti u ekstrakciji i scree test u određenju broja značajnih faktora. Izdvojena su tri značajna faktora rotirana u promax poziciju. Njihova priroda i međuođnosi podupiru postojanje kleronacionalizma kao autoritarne strukture ličnosti nadređene nacionalnoj vezanosti, nacionalnoj otvorenosti i religioznosti.*

***Cljučne riječi:** kleronacionalizam, nacionalna vezanost, nacionalna otvorenost, religioznost.*

UVOD

Istraživanju se bavi posmatranjem zajedničkog prostora konstrukata nacionalne vezanosti i religioznosti. Ideja na kojoj se studija bazira pretpostavlja postojanje zajedničke osnove ovih konstrukata. Pri tome se treba naglasiti da koncept nacionalne vezanosti operacionalizovan u širem smislu tako da uključuje i nacionalnu isključivost (kao antipod otvorenosti prema drugim nacijama). Istraživanje je dakle tako postavljeno da u stvari predstavlja potraga za kleronacionalizmom i nastavlja tragom istraživanja domaćih autora koji su nacionalnoj vezanosti, otvorenosti i religioznosti kao strukturama pretpostavljali nadređenu "kišobran" dimenziju (Uzelac, Hofman i Ignjatović, 1987; Wolf i Momirović, 1988). Time bi se i jasnije odražavao položaj ovih dimenzija u okviru autoritarnog sindroma ličnosti.

Pretpostavka o tome da nacionalna vezanost, nacionalna otvorenost i religioznost predstavljaju aspekte jedinstvenog vrijednosnog sistema postavljena je na osnovu rezultata posmatranja strukture ispitivanih konstrukata, njihovim međusobnim relacijama, kao i njihovim relacijama sa velikim brojem konstrukata koje prema teoriji autoritarna ličnost obuhvata (Adorn, Frankel-Brunsvik, Levinson i Sanford, 1950). Posmatranje prostora nacionalne vezanosti u više je navrata dalo snažne argumente u prilog tezi o postojanju dvije dimenzije koje objašnjavaju ovaj konstrukt. To su vezanost za vlastitu naciju sa jedne strane i otvorenost prema drugim nacijama (Gajić, 2006a; Gajić, 2006b). Posmatrana religioznost je prema skali R konformističkog tipa. Drugim riječima, skala nije namijenjena za identifikovanje religioznosti zasnovanoj na introjekciji opšte humanih načela i ispoljavanju opšteg čovjekoljubnog ponašanja. Mjereni koncept odgovara modalitetu prisutnom u autoritarnoj strukturi ličnosti kao nekritičkoj, prononsiranoj i manifestnoj usklađenosti sa religijskim datostima. Dosadašnje provjere pokazuju prilično stabilnu strukturu konformističke religioznosti (Čekrlija, Turjačanin i Puhalo, 2004; Čekrlija, 2008, Puhalo, 2006), dok posmatranje relacija sa konceptima različitim konstruktima ličnosti dalo realne osnove da se religioznost posmatra kao aspekt osobine moralnosti (Čekrlija, 2006; Dušanić i Čekrlija, 2005); Dušanić, 2006a, Dušanić, 2006b Čekrlija, Turjačanin i Puhalo, 2005).

Značajan argument na kome se baziraju očekivanja vezana za postavljenu hipotezu je dobijen u nalazima Wolfa i Momirovića (1988). Ovi autori razmatrajući psihometrijske karakteristike jedne skale stavova prema kleronacionalizmu zaključuju o postojanju zajedničke osnove naglašenu nacionalnu vezanost, nacionalnu isključivost i premaglašenu religioznosti. Takođe pretpostavljaju da je ona posljedica prihvatanja određenog sistema vrijednosti koji je ugrađen u postojeće vaspitne smjernice porodice i školskog sistema. Ovakva postavka omogućava da se već sada odredi sljedeći korak u bavljenju ovim konstruktima. Naime, uz eventualnu potvrdu polazne pretpostavke i pretpostavku o postojanju opštijeg sistema vrijednosti odgovornog za izraženost etnocentričnih manifestacija, kao i nalaze koji daju za pravo posmatranje religioznosti kao aspekta moralnosti, logičnim se čini pozabaviti se i posmatranjem odnosa moralnosti i prostora koji obuhvataju nacionalna vezanost i nacionalna isključivost. Time bi bila

zasnovanija i ideja da je izraženost kleronacionalizma simptom poremećaja evaluativnih funkcija i simptom poremećaja sistema za konativnu regulaciju i kontrolu.

METOD

Uzorak

Prikupljanje podataka je obavljeno u deset gradova Bosne i Hercegovine (Banja Luka, Bijeljina, Doboj, Jajce, Mostar, Prijedor, Sarajevo, Trebinje, Tuzla i Zenica). Učešće u istraživanju je bilo u potpunosti dobrovoljno i ananimno i trajalo je 60 minuta.

Uzorak na kome je primijenjena upitnička baterija je obuhvatio 1238 ispitanika (629 žena). Njihova starosna dob se kretala od 16 do 30 godina ($M=20.72$, $SD=2.77$). Obzirom na predmet istraživanja u obzir su uzete i karakteristike ispitanika koje prema dubinskim teorijama ličnosti imaju uticaja na formiranje autoritarne strukture ličnosti i koje su uključene u druga istraživačka razmatranja religioznosti i nacionalne vezanosti/otvorenosti. Tako je u uzorku 657 ispitanika koji u svojim porodicama predstavljaju prvorodeno dijete, 191 je jedino dijete u porodici. 66 ispitanika nema živu majku a 188 ispitanik živog oca.

Instrumenti

Skala NVNO (Čekrlija i Turjačanin, 2006), se sastoji od dva dijela koji su namijenjeni procjeni dvije dimenzije koje ovaj konstrukt po protpostavci obuhvata: nacionalna vezanost i otvorenost prema drugim nacijama. Skala je Likertovog tipa sa pet stepeni procjene saglasnosti sa ukupno 31 tvrdnjom.

Skala R (Čekrlija, 2004) namijenjena je procjeni religioznosti kao mjere saglasnosti i prihvatanja osnovnih načela i ideja religije. Prvi glavni predmet mjerenja u potpunosti odgovara konceptu konformističke religioznosti. Skala se sastoji se od 18 čestica, petostepena je i Likertovog tipa.

Neke od osnovnih mjere instrumenata date su u tabeli 2.

Tabela 2. Mjere skala NV-NO i R

		NV	NO	R
Reprezentativnost Testa	<i>Normalizovani KMO</i>	.85	.84	.88
Pouzdanost	<i>A</i>	.80	.78	.85
sumacionog skora	<i>$\lambda 1$</i>	.78	.77	.81
	<i>$\lambda 6$</i>	.84	.83	.88
Pouzdanost prve glavne komponente	<i>MII</i>	.81	.76	.83
Homogenost Testa	<i>H4</i>	.72	.70	.82

Metode obrade podataka

U identifikovanju zajedničkog prostora koji obuhvataju skale NV-NO i R je (uz prethodnu standardizaciju i normalizaciju podataka) primijenjena faktorska analiza. Uz metodu glavnih komponenti u ekstrakciji i Cattellov *scree* test u određenju broja značajnih faktora, izdvojene su tri značajne dimenzije transformirane promax rotacijom uz Kaiser normalizaciju. Prema zanatskom kriteriju u obzir pri definisanju faktora su uzeti oni ajtemi čije su projekcije veće od .30. Prilikom predstavljanja rezultata radi veće preglednosti su korišteni izvodi iz izvornih tabela.

REZULTATI

Faktorska analiza prostora nacionalne vezanosti i religioznosti

Faktorskom analizom su izdvojena tri promax faktora obuhvataju ukupno oko 36% varijanse, od čega 20% pripada prvom faktoru.

Tabela 3. Matrica strukture (izvod iz faktorske matrice)

	I	II	III
Mlade bi trebalo vaspitavati u duhu vjere.		.68	.37
Život bez vjere u Boga nema smisla.		.80	.35
Vjerska pravila zaglupljuju ljude.		-.65	
Vjera donosi ljudima nadu i utjehu.	.45	.62	
U posljednje vrijeme se religiji posvećuje prevelika pažnja.		-.30	
Smatram da je religija samo "opijum za narod".	-.30	-.67	
Bez vjere u Boga, čovjek je izgubljen.		.76	
Da Bog postoji ne bi bilo ovoliko nesreće na svijetu.		-.65	
Vjeronauka bi trebala biti uvedena za obavezan predmet u svakoj školi.		.46	.51
U državnoj vlasti bi trebalo da učestvuju i crkveni predstavnici.			.38
Molim se Bogu, kada mi je teško.		.45	
Često odlazim u bogomolju (crkvu, džamiju...)		.61	.35
Mislim da Bog uopšte ne postoji	-.35	-.74	

Umjesto vjeronauke u škole bi trebalo uvesti historiju religija.		-.38	-.37
Vjere se prihvataju samo oni koji nisu uspješni		-.49	
U bogomolju idem s za velike vjerske praznike			
Postim sve propisane postove.		.60	
Raj i pakao postoje.		.70	
Kada tvrdim da je moja nacija iznad drugih time pokazujem koliko volim svoj narod.	.33	.34	.57
O ljudima se ne može zaključivati na osnovu nacionalne pripadnosti	.46		
Bitno je poštovati heroje iz nacionalne historije.	.60		.36
Život pojedinca u potpunosti zavisi od sudbine njegovog naroda.			.51
Neophodno je poznavati kulturu vlastite nacije.	.68		
Ponosim se svojom nacijom.	.66	.42	.45
Drugi narodi su dobri ali samo kao komšije.			.54
Svoje ne dam, a za drugo me baš briga.			.38
Ekonomska saradnja sa drugim narodima je neophodna.	.65		
Postujem religijsku pripadnost svih drugih naroda.	.68		
Mislim da miješani brakovi nisu dobra stvar.			.49
Nacionalna pripadnost samo opterećuje čovjeka.			-.34
Vlastitu naciju čovjek jednostavno osjeća.	.56	.31	.44
Sa pripadnicima drugih naroda ne mogu biti blizak kao sa svojim.			.64
Višenacionalne države su totalna glupost.			.57
Carine i pasoske kontrole nipošto ne treba ukidati.			
Pripadniku vlastitog naroda treba pomoći kad god je to moguće.	.58		
Nacija je bitna koliko i porodica.			.58
Svaki narod treba da bude otvoren prema drugima.	.50		
Nacije su vještačka tvorevina.			
Utakmice nacionalnih selekcija su uvijek više od igre.	.57		
Mislim da treba kupovati isključivo domaće proizvode.	.57	.35	
Slažem se sa stihom: Sunce tuđeg neba neće Vas grijati kao što ovdje grije..	.60	.37	.39
Volim upoznavati kulturu i običaje drugih naroda.	.60		
Veličanje vlastite nacije je sasvim normalna stvar.	.43	.35	.47
Nacionalna pripadnost određuje ljudske kvalitete svakog pojedinca.			.55
Isticanje nacionalne pripadnosti samo vodi u besmislene sukobe.			-.37
Razlike među nacijama čine život bogatijim.	.35		
Nikad ne bih skrivao svoju nacionalnu pripadnost.	.68		
Djeca treba da znaju kojoj naciji pripadaju.	.69	.36	.30

Prvi faktor je dobro definisan i određen česticama obe subskale upitnika NVNO uz minimalni dodatak tri čestice iz prostora konformističke religioznosti. Za faktor se dakle može reći da predstavlja jedinstvenu dimenziju koja uključuje doživljaj i odnos, i prema vlastitoj, i prema *inim* nacijama. Sa druge strane doprinos stavki upitnika R blago blago na određenu naklonost religiji i njenim osnovnim postavakama. Ipak udio indikatora konformističke religioznosti nije toliko da bi ih mogli tretirati kao ravnopravnim substrukturama ovog faktora. Generalno gledajući faktor odgovara konceptu koji se susreće u unidimenzionalnim modelima pod nazivom *nacionalna vezanost nasuprot nacionalne otvorenosti*.

Sve čestice sa projekcijom na drugi faktor, indikatori su odnosa prema religiji i vjeri kao sistemu smjernica usklađenih u relativno rigidan sistem ponašanja, vrijednosti i rezonovanja koji je pri tome zatvoren za objektivne ili zdravorazumske sumnje. Njihova suprotstavljenost autoritarnoj usvojenosti nepromjenjivih smjernica i dogmi, potvrđuje pretpostavku da se radi o konformističkoj religioznosti. Slabijim doprinosom u oblikovanju faktora učestvuju stavke nacionalne vezanosti kojima se upućuje na važnost *vlastite* grupe. Pripadnost nacionalnoj skupini u ovom slučaju sugerise iste iil zajedničke mehanizme koji predstavlja vrlo jaku komponentu opšteg identiteta individue ili barem njegov vrlo istaknut i važan domen. Konačno, zajednička tendencija kakvu pokazuju konformistička religioznost i izrazita nacionalna vezanosti vjerovatno karakteriše dominaciju centripetalne nad centrifugalnom silom (u smislu osjećaja dovoljnosti vlastite grupe i u indiferentnom stavu prema drugim nacionalnim ili religioznim grupama). Ipak u određenju naziva drugog faktora ćemo se ipak ograničiti na *konformističku religioznost* koja dominantno determiniše njegovu prirodu.

Posljednji, treći faktor je definisan indikatorima sve tri razmatrane komponente (nacionalna otvorenost, nacionalna vezanost i religioznost). Visine korelacija stavki i faktora su niže nego kod prethodna dva faktora ali činjenica da sve tri skale učestvuju u objašnjenju prirode faktora omogućava da ga tretiramo kao opšti faktor *kleronacionalizma*.

Tabela 5. Matrica interkorelacija faktora

	I	II	III
Nacionalna vezanost Vs. nacionalna otvorenost	1.00	.35	.22
Konformistička religioznost		1.00	.38
Kleronacionalizam			1.00

Za dobijene faktore se može reći da dobro podražavaju triplet nacionalne vezanosti, nacionalne isključivosti i religioznosti dok njihove interkorelacije sugerisu postojanje njihove zajedničke osnove. Iz razvojne perspektive ona bi trebalo da je modelirana nastankom nacija i nacionalnim težnjama u ovdašnjim istorijskim i kulturnim uslovima. Takođe se može pretpostaviti da je etnocentrizam uparen sa religioznošću posljedica otklona vrijednosnog sistema prostorno i hijerarhijski znatno opsežnijeg od ispitivanih

konstrukata. A takav smjer zaključivanja ponovnu pažnju usmjerava na nedostatak svrsishodne koncepcije bavljenja pitanjima nacionalne vezanosti i religioznosti.

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Za dobijene rezultate se može reći da opravdavaju polaznu hipotezu. Iako nešto šireg obima, dobijeni faktori svojom prirodom odgovaraju tripletu nacionalne vezanosti, nacionalne isključivosti i naglašene religioznosti (*neisključiva nacionalna vezanost kleronacionalizam, konformistička religioznost sa nacionalnom samodovoljnošću*). Veze ustanovljene između ovih dimenzija daju realnu osnovu da se govori o zajedničkoj osnovi ispitivanih konstrukata koja se može označiti kleronacionalizmom. Imajući u vidu globalne socijalne uslove kojima je ova opšta dimenzija na našem prostoru izložena u proteklih dvadeset godina, zatim istorijske, kulturne (a i razne druge) uslove u kojima su nacije i nacionalne tendencije razvijane gdje su često razvijane u smjeru separatizma¹ postojanje kleronacionalizma kroz ispoljavanje nacionalne vezanosti, isključivosti i naglašene religioznosti predstavlja očekivanu posljedicu. Zasnovana na prihvatanju određenih društvenih orijentacija istovremeno i ona postaje vrijednošću. Kako je vrijednost ovakve orijentacije pod uticajem sistema za konativnu regulaciju i kontrolu, poremećajem u njegovom funkcionisanju dolazi do intenziviranja vezanosti za vlastitu nacionalnu grupu, nacionalne isključivosti i religioznosti (u svom konformističkom obliku).

Kako je već pomenuto u uvodnom dijelu, nakon dobijenih rezultata čini se vrlo logičnim korakom analizirati zajednički prostor konstrukta nacionalne vezanosti/otvorenosti sa osobinom moralnosti. Na taj bi se način, ako je razvijati pretpostavke na osnovu do sada dobijenih rezultata mogla direktno provjeriti pretpostavka o moralnosti kao osnovnom ishodištu vrijednosti i vrijednosnih orijentacija, a time i klerikalizmom.

¹ Političke korektnosti radi, ovdje smo mišljenja da je nužno istaknuti da se separatizam u ovom slučaju posmatra kao nastojanje da se nacija ostvari kao samostalna kategorija bez obzira na to o kojem se istorijskom periodu radilo ili na koje se nacionalne grupe datog vremena to odnosilo. Ovdje je tim terminom obuhvaćena bilo kakva težnja te vrste kroz zadnjih petstotinjak godina).

LITERATURA

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunsvik, E., Levinson, D. J., i Sanford, R.N. (1950). *The authoritarian Personality*. New York: Norton & Company.
- Čekrlija, Đ. (2008). *Relacije antiintraceptivnosti i religioznosti*. Rad saopšten na konferenciji XIII Empirijska istraživanja u psihologiji. Beograd, Srbija.
- Čekrlija, Đ. (2006). *Relacije religioznosti i fiksacija libida*. Rad saopšten na konferenciji III Dani primijenjene psihologije. Niš, Srbija.
- Čekrlija, Đ., Turjačanin, V., i Puhalo, S., (2004). *Društvene orijentacije mladih*. Banja Luka: Nacionalni institut za borbu protiv narkomanije.
- Čekrlija, Đ., Turjačanin, V., i Puhalo, S. (2005). *Lokus kontrole u određenju humanističkog ponašanja*. Rad saopšten na konferenciji XI Empirijska istraživanja u psihologiji. Beograd, Srbija.
- Dušanić, S. (2006a). Hijerarhijska faktorska analiza religioznosti i konformizma. U V. Turjačanin, i Đ. Čekrlija (Ur.), *Ličnost i društvo II; Etnički, državni i evropski identitet*, 132-149. Banja Luka: Grafomark.
- Dušanić, S. (2006b). Religioznost i socijalni identiteti adolescenata. U V. Turjačanin, i Đ. Čekrlija (Ur.), *Ličnost i društvo II; Etnički, državni i evropski identitet*, 79-90. Banja Luka: Grafomark.
- Dušanić, S., i Čekrlija, Đ. (2006). Kanoničke relacije religioznosti i lokusa kontrole. U V. Turjačanin, i Đ. Čekrlija (Ur.) *Ličnost i društvo II; Etnički, državni i evropski identitet*, 150-157. Banja Luka: Grafomark.
- Gajić, T. (2006a). Zajednički prostor nacionalne vezanosti, nacionalne otvorenosti i etničkog identiteta. U V. Turjačanin, i Đ. Čekrlija (Ur.), *Ličnost i društvo II; Etnički, državni i evropski identitet*, 57-65. Banja Luka: Grafomark.
- Gajić, T. (2006b). Zajednička struktura religioznosti, nacionalne vezanosti i konformizma. U V. Turjačanin, i Đ. Čekrlija (Ur.), *Ličnost i društvo II; Etnički, državni i evropski identitet*, 113-131. Banja Luka: Grafomark.
- Puhalo, S. (2006): Povezanost etničkog identiteta i religioznosti kod mladih u Bosni i Hercegovini. U V. Turjačanin, i Đ. Čekrlija (Ur.), *Ličnost i društvo II; Etnički, državni i evropski identitet*, (str. 91-101). Banja Luka: Grafomark.

Uzelac, S., Hofman, E., i Ignjatović, I. (1987). *Latentna struktura stava prema religiji i naciji*. Neobjavljen rad. Beograd-Noví Sad.

Wolf, B., i Momirović, K. (1988). Metrijske karakteristike skale stavova prema kleronacionalizmu. *Primijenjena psihologija*, 9(1-2), 39-43.

Dorđe Čekrlija
Dijana Đurić

Clergy-nationalism as common core of national attachment, national, exclusiveness and religiosity

***Abstract:** The aim of this study is to consider relationship between national attachment, nacionalne openness and religiosity. It is hypothesized those three dimensions have the same core and present subsystem of authoritarian personality. Study was conducted in ten cities in Bosnia and Herzegovina. Sample included 1238 respondents (629 women) between 16 and 30 zears old ($M=20.72$, $SD=2.77$). Participants completed two questionnaires. NV-NO scale (NV-national attachment and NO-nacionalne openness) and R scale (conformist religiosity) which indicated satisfactory psychometric measures. Data were first standardized and normalized. Principle components extraction method was chosen in factor analysis. Scree test suggested three significant factors rotated in promax position. Identified dimensions and their relationship indicated an existance of supraordinated dimension named clergynationalism which can be accepted as organ of authoritharian personality.**Key words:** clergynationalism, national attachment, national openness, religiosity.*